כיתה י"ב · חינוך מיוחד (חנ"מ) ותלמידות מתקשות · תושב"ע · ברכות · 45 דקות · מצגת: 12 שקפים

על מה מברכים?

מערך שיעור: משנה ברכות, פרק ו משנה א

מבוסס על המצגת "על מה מברכים?" (12 שקפים). המערך עוקב אחרי המצגת שקף אחרי שקף.

מטרות השיעור

1. התלמידות יסבירו במילים שלהן למה מברכים לפני שאוכלים, לפי התוספתא.
2. התלמידות יבחינו בין "בורא פרי העץ" ל"בורא פרי האדמה" לפי המקום שבו המאכל גדל.
3. התלמידות יזהו את שני היוצאים מן הכלל (היין והפת), ויסבירו לפי הברטנורא למה יש להם ברכה משלהם.
4. התלמידות יציגו את המחלוקת על ירקות, ויתאימו ברכה למאכלים בעזרת תרשים זרימה.

השאלה הגדולה

איך יודעים איזו ברכה לברך על מאכל? ולמה מברכים בכלל?

חומרים ועזרים

- המצגת "על מה מברכים?" (12 שקפים), מוקרנת.
- דף עבודה וכרטיס יציאה (בסוף המערך), מודפסים בגופן גדול. עותק לכל תלמידה.
- עותק מודפס של המשנה (שקף "המשנה") לכל תלמידה, ומדגשים בצבעים של החלקים במצגת.
- שישה כרטיסי מילים מן המילון (שקף "מילון מילים קשות"), מוגדלים, להדבקה על הלוח.
- שמונה תמונות מודפסות של המאכלים מתרגיל שקף "תרגיל: איזו ברכה?": תפוח, ענבים, יין, לחם, מלפפון, תפוח אדמה, תמר, בננה. תמונות בלבד, בלי אוכל אמיתי בכיתה.
- ארבעה שלטים ללוח: "בורא פרי העץ", "בורא פרי הגפן", "המוציא לחם מן הארץ", "בורא פרי האדמה".

מהלך השיעור בקצרה

זמן	מצטבר	שלב	שקפים	מה עושים
5 דק'	עד דקה 5	**פתיחה: למה מברכים?**	1 ו־2	התוספתא: "לה' הארץ ומלואה"
5 דק'	עד דקה 10	**מילון מילים קשות**	3	שש מילים, כרטיסים על הלוח
7 דק'	עד דקה 17	**קריאת המשנה בחלקים**	4 ו־5	הקראה, צביעה, העיקרון: עץ או אדמה
5 דק'	עד דקה 22	**למה? היין והפת**	6	שני היוצאים מן הכלל והטעם שלהם
5 דק'	עד דקה 27	**ירקות: מחלוקת**	7	תנא קמא ורבי יהודה, וההלכה
7 דק'	עד דקה 34	**פעילות תרשים**	8 ו־9	מיון תמונות, תרשים זרימה ופתרון
3 דק'	עד דקה 37	**רפלקציה**	10	רשות לאכול, או גם תודה?
2 דק'	עד דקה 39	**סיכום**	11	"מה חייבות לזכור לבגרות"
4 דק'	עד דקה 43	**תרגול בגרות**	12	שאלה 1 עם פתיחי משפטים
2 דק'	עד דקה 45	**סיום**	—	כרטיס יציאה

סה"כ 45 דקות. מספרי השקפים לפי המצגת הנוכחית. אם במצגת מעודכנת שקף צפוף פוצל לשניים, השתמשו בכותרות השקפים שבפירוט.

התאמות לחנ"מ, לאורך כל השיעור

- **חלקים קצרים:** כל שלב נמשך עד 7 דקות ונגמר בשאלת בדיקה קצרה. אם הכיתה עייפה, עדיף לקצר שלב מאשר לדלג על בדיקת ההבנה.
- **תמיכה חזותית:** לכל חלק במשנה צבע קבוע, כמו במצגת. כרטיסי המילון נשארים על הלוח כל השיעור. התרשים והטבלה מוקרנים, ויש להם עותק בדף העבודה.
- **הקראה:** כל קטע נקרא קודם בקול על ידי המורה, ורק אחר כך התלמידות קוראות. תלמידה שלא רוצה לקרוא בקול יכולה לקרוא יחד עם חברה או לעקוב באצבע.
- **פחות כתיבה:** בדף העבודה יש הקפה, התאמה, סידור והשלמה ממחסן מילים. מותר לענות בעל פה, והמורה או חברה רושמות את התשובה.
- **זמן נוסף:** תרגיל שלא הסתיים, ושאלת הבגרות השנייה, אפשר להשלים בבית או בתחילת השיעור הבא. אין צורך לסיים הכול היום.
- **שאלות מדורגות:** בכל שלב שלוש שאלות: איתור (מה כתוב?), הבנה (מה זה אומר?), הסבר (למה?). מתחילים תמיד מהאיתור.
- **עבודה בזוגות:** לפי שיקול המורה, תלמידה שזקוקה לתמיכה יושבת ליד חברה שיכולה לעזור.
- **רמה נוספת:** לתלמידות שמסיימות מהר יש בכל שלב משימת אתגר קצרה (מסומנת "אתגר").

מהלך השיעור בפירוט

שלב 1: פתיחה: למה מברכים?

5 דקות · שקף הפתיחה ושקף "למה בכלל מברכים לפני שאוכלים?" (שקפים 1 ו־2)

- שקף הפתיחה: להציג את הנושא. לשאול: "על מה בירכתן היום בבוקר?" (תשובות קצרות, בלי לשפוט).
- שקף "למה בכלל מברכים לפני שאוכלים?": להקריא את התוספתא: "לה' הארץ ומלואה הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל".
- לעבור על שלושת הכרטיסים: הכול של ה'. הברכה היא כמו "תודה" לפני שלוקחים. מי שנהנה בלי ברכה, כאילו לקח בלי רשות.

שאלות מדורגות:

- **איתור:** של מי הארץ, לפי הפסוק?
- **הבנה:** מה זה "מָעַל"?
- **הסבר:** למה הברכה היא כמו "תודה"?

רעיון מוחשי: כרטיס "תודה" גדול על הלוח, ולצידו ציור של כדור הארץ עם הכיתוב "לה' הארץ ומלואה".
בדיקת הבנה: כל תלמידה משלימה בעל פה: "מברכים לפני שאוכלים כי..."
התאמה לחנ"מ: מספיקה תשובה קצרה. אפשר להשלים את המשפט עם חברה.

שלב 2: מילון מילים קשות

5 דקות · שקף "מילון מילים קשות" (שקף 3)

- להקריא כל מילה ואת ההסבר שלה. התלמידות חוזרות על המילה יחד.
- להדביק את ששת הכרטיסים על הלוח, ליד ארבעת שלטי הברכות.
- משחק קצר: המורה מראה תמונה (תפוח, לחם), והתלמידות אומרות: "פרי האילן" או "פרי הארץ"?

שאלות מדורגות:

- **איתור:** מה פירוש "אילן"?
- **הבנה:** מה זה "הפת"?
- **הסבר:** מה ההבדל בין "פרות האילן" ל"פרות הארץ"?

רעיון מוחשי: כרטיסי מילים עם תמונה: עץ (אילן), שדה (ארץ), כיכר לחם (פת).
בדיקת הבנה: שתי שאלות מהירות: "מה זה כֵּיצַד?" ו"מה זה חוץ מִן?"
התאמה לחנ"מ: לתלמידות שזקוקות לכך, להתמקד בארבע מילים: פרות האילן, פרות הארץ, הפת, חוץ מן.

שלב 3: קריאת המשנה בחלקים

7 דקות · שקף "המשנה" ושקף "העיקרון: לפי המקום שבו זה גדל" (שקפים 4 ו־5)

- שקף "המשנה": להקריא את כל המשנה לאט, פעם אחת. אחר כך לקרוא חלק אחרי חלק, לפי הצבעים: השאלה, פירות העץ והיין, פירות האדמה והפת, ירקות ומחלוקת.
- אחרי כל חלק, התלמידות צובעות אותו בעותק המודפס בצבע המתאים.
- שקף "העיקרון": לפי המקום שבו זה גדל": העיקרון. מה שגדל על עץ: "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ". מה שגדל מן האדמה: "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". לתלות את התמונות של תפוח ומלפפון מתחת לשלטים המתאימים.
- לשאול לפני שעוברים לשקף הבא: "במשנה יש שני יוצאים מן הכלל. מי מוצאת אותם?"

שאלות מדורגות:

- **איתור:** מה מברכים על פרות האילן?
- **הבנה:** על מה מברכים "בורא פרי האדמה"?
- **הסבר:** לפי מה מחליטים איזו ברכה לברך?

רעיון מוחשי: שני שלטים בלוח, עץ ואדמה, ומיון ראשון של תמונות: תפוח מתחת לעץ, מלפפון מתחת לאדמה.
בדיקת הבנה: המורה מראה תמונה, והתלמידות מצביעות על השלט הנכון (עץ או אדמה).
התאמה לחנ"מ: התלמידות קוראות בקול רק את השאלה ואת החלק של פירות העץ. את השאר המורה קורא/ת. אתגר: למצוא את המילים "חוץ מן" במשנה ולסמן אותן.

שלב 4: למה? היין והפת

5 דקות · שקף "היין והפת" (שקף 6)

- לעבור על שני הכרטיסים. ענבים גדלים על עץ, אבל על היין: "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". חיטה גדלה מן האדמה, אבל על הלחם: "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ".
- הטעם, לפי הברטנורא שבשקף: "שֶׁמִּתּוֹךְ ח�ֲשִׁיבוּתוֹ קָבְעוּ לוֹ בְּרָכָה לְעַצְמוֹ. וְכֵן הַפַּת". כלומר: היין והלחם חשובים, ולכן קיבלו ברכה מיוחדת.
- להוסיף לשלטים בלוח את התמונות של היין והלחם.

שאלות מדורגות:

- **איתור:** מה מברכים על היין?
- **הבנה:** מאיזה פרי עושים יין? ומאיזה צמח עושים לחם?
- **הסבר:** למה ליין וללחם יש ברכה משלהם?

רעיון מוחשי: "מעלית" של תמונות: ענבים ← יין, חיטה ← לחם. מזיזים את התמונה מהשלט הרגיל לשלט החדש (הגפן, המוציא).
בדיקת הבנה: שאלה לכל הכיתה: "ענבים או יין: על מה מברכים בורא פרי הגפן?"
התאמה לחנ"מ: אפשר להסתפק במילה אחת: "חשובים". אתגר: לחשוב על עוד מאכל חשוב, ולהסביר למה לדעתך לא קיבל ברכה משלו.

שלב 5: ירקות: מחלוקת

5 דקות · שקף "ירקות: מחלוקת" (שקף 7)

- להסביר: "תנא קמא" = הדעה הראשונה במשנה, בלי שם.
- לקרוא את הטבלה בשקף שורה אחרי שורה. תנא קמא: "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". רבי יהודה: "בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׁאִים".

- הטעם של רבי יהודה, לפי הברטנורא: "וְרַבִּי יְהוּדָה בָּעֵי הֶכֵּר בְּרָכָה לְכָל מִין וָמִין". כלומר: ברכה שמראה איזה סוג אוכלים.
- ההלכה, כמו בשקף: "וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה". לכן על ירקות מברכים "בורא פרי האדמה".

שאלות מדורגות:

- **איתור:** מה אומר רבי יהודה על ירקות?
- **הבנה:** מי זה "תנא קמא"?
- **הסבר:** כמי ההלכה, ומה מברכים לכן על ירקות?

רעיון מוחשי: שני כובעים או שני שלטים: "תנא קמא" ו"רבי יהודה". תלמידה "חובשת" כל אחד ואומרת את הברכה שלו.

בדיקת הבנה: התלמידות משלימות את הטבלה הקטנה בתרגיל 3 בדף העבודה.

התאמה לחנ"מ: מחסן המילים בתרגיל 3 עוזר להשלים בלי לכתוב משפט שלם.

שלב 6: פעילות תרשים: איזו ברכה?

7 דקות · שקף "תרגיל: איזו ברכה?" ושקף "תרשים זרימה: איזו ברכה?" (שקפים 8 ו־9)

- שקף "תרגיל: איזו ברכה?": לחלק לזוגות את התמונות של שמונת המאכלים. כל זוג מדביק או מניח את התמונה מתחת לשלט הנכון בלוח, וכותב את הברכה בתרגיל 4 בדף העבודה.
- שקף "תרשים זרימה: איזו ברכה?": לעבור יחד על תרשים הזרימה מלמעלה למטה. השאלות לפי הסדר: יין? לחם? גדל על עץ? גדל מן האדמה? בכל "כן" עוצרים.
- לבדוק את המיון בלוח מול "פתרון התרגיל" בשקף. על הבננה, כמו בשקף: לפי השולחן ערוך מברכים "בורא פרי האדמה".
- אם שואלות על מאכל שלא גדל מן הארץ: בשקף מובאת משנה ג, "עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל".

שאלות מדורגות:

- **איתור:** מה השאלה הראשונה בתרשים?
- **הבנה:** למה שואלים על יין ולחם לפני ששואלים על עץ?
- **הסבר:** למה על בננה לא מברכים "בורא פרי העץ"?

רעיון מוחשי: מיון שמונה תמונות של מאכלים לארבעה שלטי ברכות בלוח. אחר כך בודקים כל תמונה לפי התרשים.

בדיקת הבנה: כל זוג מסביר לכיתה מאכל אחד לפי התרשים: "שאלתי... התשובה הייתה כן, לכן..."

התאמה לחנ"מ: אפשר להתחיל עם ארבעה מאכלים בלבד (תפוח, יין, לחם, מלפפון). את השאר מוסיפים לתלמידות שמוכנות.

שלב 7: רפלקציה

3 דקות · שקף "שאלה למחשבה" (שקף 10)

- להקריא את השאלה ואת הרמז שבשקף.
- דקה וחצי שיחה בזוגות, ואז שתיים או שלוש תלמידות משתפות.
- פתיחי משפטים על הלוח: "כשאני מברכת, אני..." / "לדעתי ברכה היא גם תודה כי..."

שאלות מדורגות:

- **איתור:** מה השאלה בשקף?
- **הבנה:** מה ההבדל בין "רשות" ל"תודה"?
- **הסבר:** מה משתנה כשעוצרים לפני שאוכלים?

רעיון מוחשי: כל תלמידה מציירת מאכל שהיא אוהבת, וכותבת לידו מילה אחת: "תודה על..."

בדיקת הבנה: אין תשובה נכונה אחת. מספיק שכל תלמידה אומרת משפט אחד לחברה שלה.

התאמה לחנ"מ: מותר לענות בציור, במילה אחת או בעל פה, במקום כתיבה במחברת.

שלב 8: סיכום

2 דקות · שקף "מה חייבות לזכור לבגרות" (שקף 11)

- להקריא את שש השורות של "מה חייבות לזכור לבגרות". כל תלמידה מסמנת לעצמה ✓ על שורה שהיא יודעת להסביר.

רעיון מוחשי: מצביעות על השלטים בלוח בזמן שקוראים כל שורה.
בדיקת הבנה: שאלה לכל הכיתה: "איזו שורה עוד לא ברורה?" לרשום ולחזור עליה בשיעור הבא.
התאמה לחנ"מ: מספיק לסמן ✓, בלי לכתוב.

שלב 9: תרגול בגרות

4 דקות · שקף "שאלות בסגנון בגרות" (שקף 12)

- בכיתה עונים רק על שאלה 1. שאלה 2 (נועה והסלט) נשארת לבית או לשיעור הבא, עם זמן נוסף.
- פתיחי משפטים על הלוח: "במשנה כתוב: ..." / "ליין נקבעה ברכה מיוחדת כי..."
- סעיף א: מותר לסמן את הציטוט בעותק המודפס של המשנה, במקום להעתיק אותו.

שאלות מדורגות:

- **איתור:** איפה במשנה כתובה הברכה על פירות האילן?
- **הבנה:** מה היוצא מן הכלל שלה?
- **הסבר:** נסחי במשפט אחד למה.

רעיון מוחשי: פתיחי משפטים מודפסים על רצועות נייר, שהתלמידה מניחה מעל השורה במחברת.
בדיקת הבנה: לעבור בין השולחנות ולוודא שכל תלמידה כתבה או אמרה לפחות את סעיף א.
התאמה לחנ"מ: אפשר לענות בעל פה, והמורה או חברה רושמות. תלמידה חזקה יכולה להתחיל את שאלה 2.

שלב 10: סיום וכרטיס יציאה

2 דקות · בלי שקף

- כל תלמידה ממלאת את כרטיס היציאה (שלוש שאלות קצרות בדף העבודה).
- לאסוף את הכרטיסים. לפיהם מחליטים מה לחזור עליו בתחילת השיעור הבא.

רעיון מוחשי: כרטיס היציאה מודפס בגופן גדול, ונגזר מן הדף.
בדיקת הבנה: כרטיס היציאה הוא בדיקת ההבנה של כל השיעור.
התאמה לחנ"מ: שאלה 3 בכרטיס אפשר לענות בעל פה.

דף עבודה: על מה מברכים?

משנה ברכות ו, א · נוצר בבינה מלאכותית

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

תרגיל 1: התאימי בין המילה להסבר. מתחי קו.

א. פֵּרוֹת הָאִילָן	1. הלחם
ב. פֵּרוֹת הָאָרֶץ	2. מלבד
ג. הַפַּת	3. פירות שגדלים על עץ
ד. חוּץ מִן	4. מה שגדל מן האדמה

תרגיל 2: הקיפי את התשובה הנכונה.

על פירות האילן מברכים: בורא פרי העץ / בורא פרי האדמה

על היין מברכים: בורא פרי העץ / בורא פרי הגפן

על הפת מברכים: בורא פרי האדמה / המוציא לחם מן הארץ

תרגיל 3: השלימי את הטבלה על ירקות בעזרת מחסן המילים.

מחסן מילים: בורא פרי האדמה · בורא מיני דשאים

מי אומר?	הברכה על ירקות
תנא קמא	_____
רבי יהודה	_____

תרגיל 4: כתבי ליד כל מאכל את הברכה (העץ / הגפן / המוציא / האדמה).

תפוח	ברכה: _____	ענבים	ברכה: _____
יין	ברכה: _____	לחם	ברכה: _____
מלפפון	ברכה: _____	תפוח אדמה	ברכה: _____
תמר	ברכה: _____	בננה	ברכה: _____

✂ כרטיס יציאה

1. על מלפפון מברכים: בורא פרי העץ / בורא פרי האדמה
2. השלימי: ליין וללחם יש ברכה משלהם בגלל _____ שלהם (ברטנורא).

מחסן מילים: החשיבות · הצבע

3. למה מברכים לפני שאוכלים? (משפט אחד, אפשר בעל פה)

איך הבנתי היום? הבנתי היטב / הבנתי חלק / צריכה עוד הסבר

מחוון למורה

- תרגיל 1: פרות האילן = פירות שגדלים על עץ. פרות הארץ = מה שגדל מן האדמה. הפת = הלחם. חוץ מן = מלבד.
- תרגיל 2: בורא פרי העץ. בורא פרי הגפן. המוציא לחם מן הארץ.
- תרגיל 3: תנא קמא: בורא פרי האדמה. רבי יהודה: בורא מיני דשאים. ההלכה אינה כרבי יהודה (ברטנורא).
- תרגיל 4 (לפי "פתרון התרגיל" בשקף "תרשים זרימה: איזו ברכה?"): תפוח, ענבים, תמר: העץ. יין: הגפן. לחם: המוציא. מלפפון, תפוח אדמה: האדמה. בננה: האדמה (שולחן ערוך או"ח רג, ג, כמובא בשקף).
- כרטיס יציאה: 1. בורא פרי האדמה. 2. החשיבות. 3. כי "לה' הארץ ומלואה": הכול של ה', ומי שנהנה בלי ברכה כאילו לקח בלי רשות (תוספתא ברכות ד, א).
- שאלת בגרות 1 (שקף "שאלות בסגנון בגרות"): א. "עַל פֵּרוֹת הָאִילָן אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, חוּץ מִן הַיַּיִן, שֶׁעַל הַיַּיִן אוֹמֵר בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". ב. בגלל החשיבות של היין (ברטנורא).

הערות ובדיקות

- הציטוטים במערך הועתקו מן המצגת כפי שהם. הם נבדקו מול ספריא כשהמצגת נבנתה. המערך לא מוסיף מקורות או פסקי הלכה שאינם במצגת.
- לא נבדק: חלוקת הזמנים לא נוסתה בכיתה אמיתית.
- לא נבדק: ההתאמות לא נבדקו על ידי מורה לחינוך מיוחד, ולא מול דרישות בגרות מותאמת.
- נוצר בבינה מלאכותית. מומלץ שמורה יעבור על המערך לפני השימוש.